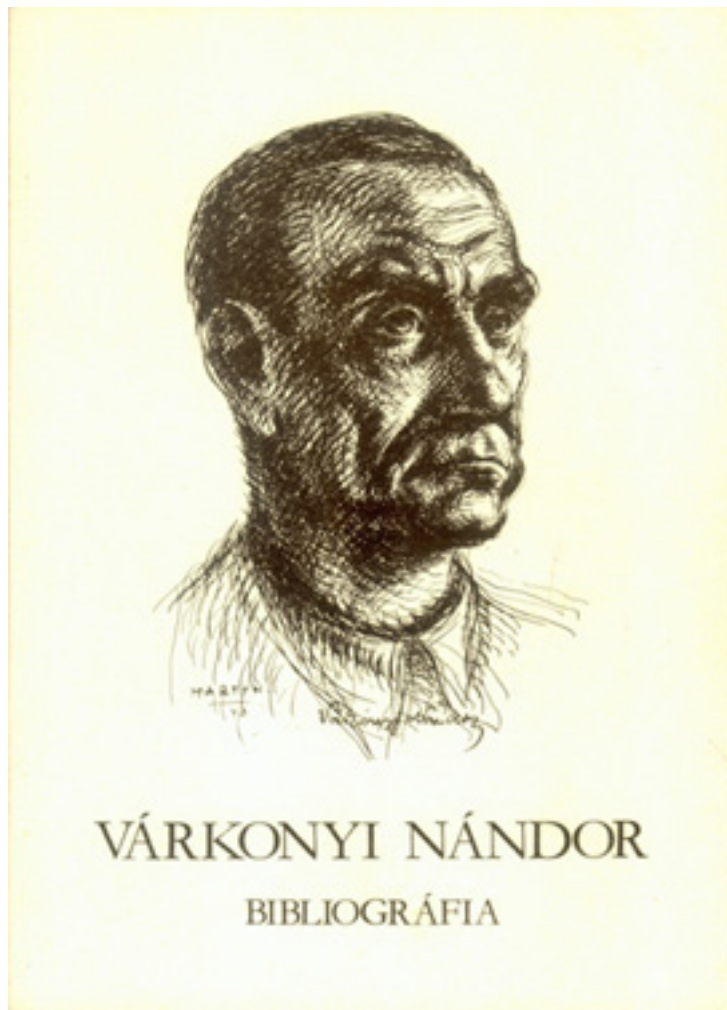

Miklóssy Endre
Gondolkodók a Magyar Évszázadból

Az egzotikumból érkeztünk és a szolgálatba tartunk
(Karácsony Sándor)

A huszadik századot a magyar köztudat a kirekesztődésünk, pusztításunk, haldoklásunk évszázadának tartja, ámde csodálatosképpen mégis van számunkra egy másik arca: a magyar nép legnagyobb teljesítményei is ehhez a századhoz kötődnek. Ezek közül az egyiket, bizonynyal a legkiemelkedőbbet próbáljuk most körbejárni.

A valódi emberi teljesítmény sohasem öncélú, mértékét a mások számára végzett szolgálatban

hordozza. A magyar gondolkodás számára ez a szolgálat segítség volt az alkonyodó nyugati kultúra megújításához. Várkonyi Nándor ezt mondja erről: "E kornak, amely óriási sikereinél talán még nagyobb kulturális kárt okozott, nem tehetünk szemrehányást egyoldalúsága miatt. De egy biztos: az eljövendő kor feladata alapján más lesz, mint a múlté volt; ezt a feladatot fel kell ismernünk és meg kell oldanunk."

Európában páratlan ismeretanyag halmozódott fel, átfogta az egész eddigi emberi kultúrát, ezt azonban egy hasonlóképp páratlan tájékozódásvesztés kísérte. "Minden korszak összevissza fecseg a szellemetekben " – mondta Nietzsche erről a helyzetről, a szellem atomizálódásáról. A vallásban szinkretizmus, a tudományban instrumentalizmus, a művészetben eklektika, a gazdaságban felhalmozás, a köznapi életben fogyasztás. És mindezek mögül hiányzik az, ami összefüggést tudna teremteni. Heisenberg hasonlatával: olyan hajó ez, amely teljességgel vasból készült, iránytűje ezért nem mutat semerre, és így kormányozni sem lehet, hiszen nem tudni, hogy mi merre van.

Ami jól látható e különös és ellentmondásos helyzetből, az egy új dogmatika kialakulása, amely sajátos módon éppen a meghirdetett gondolkodási szabadságból nőtt ki. Amit a tudomány eredményeinek mondanak, az nem csekély részben csupán beidegződésekből, a gondolkodás renyheségéből, komolytalanságából, értékközömbösségéből, az igazság megismerési vágyának elfojtásából származik. Kutatások át nem gondolt eredményei, tabunak nyilvánított következtetések, vita nélkül lesöpört vélemények. A tét pedig óriási, mert bármit tesznek velünk, a tudomány tekintélyére hivatkozva teszik, amely szemlátomást mintha átvette volna Isten hajdani helyét – bitorlóként „éppen az Értelmeire hivatkozva, és ettől még hamisabb.

A huszadik században saját lábára álló magyar gondolkodás ebből a szellemi börtönből keresi a kivezető utat.

Fülep Lajos a "platonizmus végéről" beszél, arról, hogy immár nem lehet az általános esetből kiindulva rendezni a világot – vagyis egyebek között megbuktak a nagy világmegváltó ideológiák. A megismerésben és az alkotásban – részben Bergsonra támaszkodva – kimutatja a nem-tudatosan szelektáló intuíció kulcsszerepét. A megismerés végül is éppoly beláthatatlan módon tartalmazza a valóságot, mint ahogyan Leibniz írta az ő "monaszairól".

Szabó Lajos a széthulló szellemi területeket úgy akarja egyesíteni, hogy mindegyiket szembesíti saját szellemi alapjaival. Hiszen az alapok következetes végiggondolása vissza kell vezessen az egységes világhoz. Megállapítja, hogy "embernélküli világról " ellentmondásmentesen nem lehet beszélni, a modern természettudomány alapjai ezért logikailag hibásak.

Karácsony Sándor az igazság követelményét szintén az emberi világba való beágyazottságban ismeri fel. A világ, amelyről egyáltalán beszélni tudunk, kizárólag az emberi, személyek között létrejövő világ lehet. Jung ekképpen mutatta meg, hogy a világ keletkezését leíró genezismondák voltaképpen tudattörténetek, mert semmit, így a tudatot sem lehet a saját határain túl kiterjeszteni. (Igaz ez még a Big Bang-teóriára is.)

Hamvas Béla az újkori tudomány alapjának a szívtelen hatalmi ösztönt tartja, ahol maga a

szándék az, ami eltorlaszolja az igazságot. A minden világismeret alapját jelentő intuíció az állatokban is megvan – Várkonyi erre bőséges példákat hoz fel –, és éppen a tudatosodás és a vele járó nyelvi kifejezés az, ami ezt csökkentheti és kiolthatja. De alapjában véve még így is az intuíció segít eligazodni a világban.

Várkonyi Nándor ezt mondja "paradicsomi ismeretnek ", amit valamilyen összeolvadás, a világgal és a természettel való egység paradicsomi ősállapota jellemez. Arra figyelmeztet, hogy a világhódító tudománynak éppen saját módszertana állít korlátot a megismerésben. Hasonlata szerint, ha egy két centiméteres lyukméretű hálóval halászunk, akkor bizonyára nem találunk benne ennél kisebb halat, viszont mégis durva hiba lenne azt mondani, hogy ilyen hal nincs is.

A magát szabadnak, korlátoktól mentesnek tekintő újkori természettudományos szemlélet, amely lassan az emberi élet egész területét eluralta, valójában egész sereg olyan korlátot épített fel, amely elrekeszti a valóságos megismerés útját, és forrásává válik a világ összezavarodásának. Gondolkodóink ebben a helyzetben láttak neki a kivezető utak keresésének.

forrás és folytatás:

<http://epa.oszk.hu/00000/00005/00021/ot31-03.htm>